

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.3.1.37>

LEGITYMACJA PREZYDENCJI: REALIA PRAWNE I TRENDY TRANSFORMACJI

Yuliia-Mykhailyna Kozak

*studentka Katedry Teorii Państwa i Prawa
Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-4214-9383
e-mail: yulia.depa@gmail.com*

Adnotacja. Na podstawie analizy teoretyczno-prawnej osiągnięcia legitymizacji instytucji prezydencji rozważa się główne etapy powstawania, rozwoju i funkcjonowania tej instytucji jako ważnego elementu mechanizmu państwowego. Wyjaśniono rolę każdego z ukraińskich prezydentów w zapewnieniu skutecznych wyników tworzenia państwa, uzasadniono potrzebę transformacji reformatorskiej z udziałem międzynarodowych doświadczeń w celu wzmocnienia statusu prawnego tej instytucji w rozwiązywaniu strategicznych problemów wzmocnienia suwerenności Ukrainy. Uzasadniono pragmatyczną celowość i potrzebę dogłębnego i gruntownego zbadania międzynarodowych doświadczeń legalności prezydentury USA.

Słowa kluczowe: instytucja prezydencji, głowa państwa, legitymacja, państwowość, system polityczny.

THE LEGITIMACY OF THE PRESIDENCY: LEGAL REALITIES AND TRENDS

Yuliia-Mykhailyna Kozak

*Applicant at the Department of Theory of State and Law
National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-4214-9383
e-mail: yulia.depa@gmail.com*

Abstract. Based on the theoretical and legal analysis of the legitimacy of the institution of the presidency, the main stages of formation, development and functioning of this institution as a necessary component of the state mechanism are reviewed. The role of Ukrainian presidents in ensuring effective results of state transformation is freed, the need for reform transformations with the involvement of international experience to change the legal status of this institution in solving strategic problems related to Ukraine's sovereignty is substantiated. The pragmatic expediency and necessity of in-depth and thorough study of the international experience of the legitimacy presidents of USA are substantiated.

Key words: institution of the Presidency, head of state, legitimacy, statehood, political system.

ЛЕГІТИМНІСТЬ ПРЕЗИДЕНТСТВА: ПРАВОВІ РЕАЛІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Юлія-Михайлина Козак

*здобувач кафедри теорії держави і права
Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0003-4214-9383
e-mail: yulia.depa@gmail.com*

Анотація. На основі теоретико-правового аналізу досягнення легітимності інституту президентства розглядаються основні етапи становлення, розбудови та функціонування цього інституту як важливого складника державного механізму. З'ясовується роль кожного з українських президентів у забезпеченні ефективних результатів державотворення, обґрунтовується необхідність реформаторських трансформацій із залученням міжнародного досвіду задля зміцнення правового статусу цього інституту у вирішенні стратегічних проблем зміцнення суверенітету України. Обґрунтовано прагматичну доцільність і необхідність поглибленого та ґрунтового вивчення міжнародного досвіду легітимності президентства США.

Ключові слова: інститут президентства, глава держави, легітимність, державність, політична система.

Вступ. Новітній етап відродження української державності, започаткований ухваленням Верховною Радою 24 серпня 1991 р. Акта про незалежність України, пов'язаний із легітимаційним визначенням форми державного правління, пошуком ефективних шляхів становлення і розбудови найважливіших владних інституцій, необхідних для збалансованого функціонування молодого державного організму. Надаючи перевагу на початку 90-х рр. парламентській моделі правління і змінивши орієнтованість після визначального всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р. на президентсько-парламентську форму, Верховна Рада України на своєму пленарному засіданні прийняла присягу першого демократично обраного Президента України.

Таким чином, у нашій державі запроваджено інститут президенства, уконституціонування якого здійснено в червні 1996 р. в результаті ухвалення Основного Закону. Набувши конституційної легалізації, цей інститут отримав відповідний юридичний статус і посів належне місце в системі державного управління.

Саме так у загальних рисах відбувалося становлення й послідовне утвердження інституту президенства, що й було зафіксовано як юридичний факт у реформуванні політико-правової системи суверенної держави, що здійснювалося протягом минулих трьох десятиліть і триває дотепер. Таким чином, із погляду сучасності важливо аналітично розглянути чинні на той час політико-правові передумови формування ідеї та соціально-ментальні обставини творення вітчизняної моделі інституту президенства. З'ясувати, чому саме обирався такий шлях, чого і яким чином було досягнуто. Одне слово для сучасного розуміння актуально не лише розглянути легітимацийну сутність українського президенства, а навіть побіжно «заглянути» в історичне минуле.

Основна частина. Відразу ж зазначимо, що в орієнтації на вибір президенства як керівного державного організму відіграла роль сформована ще за часів Київської Русі правова традиція, що згодом перманентно відновлювалася і вдосконалювалася, навіть у період бездержавності, та особливо непохитною стала в добу Козаччини і Гетьманату, виборності правителя (князя) на вічах, старости (за погодженням із панівною адміністрацією), гетьмана, кошового отамана (на представницькому зібранні січового товариства). Перервана протягом кінця XVIII–XIX ст., тобто в період перебування історичних українських земель під окупацією, ця традиція, поглиблена з урахуванням особливих політичних обставин (революційним піднесенням початку XX ст.) і виплекана представниками української еліти, отримала нагоду практичного втілення під час національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., кількомісячне функціонування у межах УНР гетьманату П. Скоропадського.

Зі встановленням радянської влади на українських землях, які ввійшли до складу союзної федеративної держави й отримали статус однієї з республік, коли «єдиною керівною і спрямовальною силою» визнавалася (і це було закріплено у конституції) комуністична партія більшовиків, у цій новітній імперії від початку її існування (1922 р.) і аж до фактичного розпаду (1990 р.) існував і був панівним у політичній системі інститут вождизму, тобто главою держави, її представником на вищих міжнародних рівнях був генеральний або перший (своєрідне маніпулювання термінологією залежно від уподобань особи, яка посідала цю посаду) секретар центрального комітету партії. Однак до вищої ієрархії радянського керівництва належала часто змінювана (виходячи з кон'юнктурних засад) посада – Голова президії Верховної Ради.

Генсек М. Горбачов, прагнучи за будь яку ціну (серйозними поступками у вирішенні глобальних міжнародних проблем) модернізувати приречену авторитарну систему шляхом здійснення так званої «перебудови», чим урятувати комуністичну імперію, санкціонував запровадження посади президента і на третьому позачерговому з'їзді народних депутатів СРСР був обраний першим і останнім його президентом. Дехто із сучасних державознавців стверджує, що «це було зроблено переважно через бажання позбутися структур минулої системи (?) та через те, що необхідно було рухатися у напрямі демократизації країни, чого не можна було зробити без хоча б часткового копіювання політичних інститутів та методів функціонування державного управління у розвинутих країнах світу» (Зелінська, 2010: 69). На нашу думку, це надто поверхове твердження, адже, зважаючи на мету, засоби, тактику і стратегію «перебудови», таке запровадження було здійснено задля досягнення мінімальних позитивних результатів у легітимацийній тогочасній тоталітарній владі. Як би там не вважалося, запровадження цього інституту стало на порядок денний дискурсу українських соціологів, політологів, юристів, філософів, а також широких суспільних кіл, більшість із яких «сповідувала», виявляла самовіддану прихильність до комуністичної ідеології.

Очевидно, чинні на початок 90-х рр. правові реалії стали основною передумовою для вибору другого варіанта створення інституту президенства. Так, незважаючи на цілком очікувану колізійність у статусній визначеності цього інституту, реалізація такого політико-правового проекту була серйозним поступом в утвердженні незалежності й суверенності України. Виходячи із зазначеного, **метою дослідження** є теоретико-правовий аналіз та характеристика реалій становлення, розбудови та вдосконалення тенденцій трансформації інституту президентства, що забезпечує його суспільну легітимацию.

Як відомо, у хроніках всесвітньої історії закарбовано, що кожна з понад 200 нині чинних держав та державних утворень світу до незалежності проходила свій шлях до самостійності й юридичної незалежності особливо специфічно (тривалою боротьбою з колонізаторами, референдним волевиявленням тощо). У кожній із них сформувалася (після численних трансформацій або ж узаконення в інший спосіб) своя модель політико-правової системи, в якій (у досить багатьох випадках) належне місце посідає інститут президенства (чи глави держави). Скажімо, у такій дружній до нас державі, як США. виникла і продовжує існувати та активно розвиватися модель президентської республіки При цьому певною мірою можна вважати, що це чи не єдина у світі ефективно чинна конституційна президентська республіка (у чистій формі, коли президент є главою виконавчої влади).

Значним видається ризик того, що держави, які ще не є сталими у своїх демократичних і конституційних традиціях, не здатні забезпечити належне «стримування» президентської влади, але перейняли таку модель, у кращому разі є перехідними у прагненні до сучасного конституціоналізму, а в гіршому – просто «маскують» за терміном «президентська республіка» авторитарні тенденції, тобто трансформуються у так звані «суперпрезидентські». До слова, у працях сучасних аналітиків доволі часто фігурує термін «суперпрезидентіалізм», що вживається для характеристики вищих владних інституцій у так званих «пострадянських державах» (J. Ishiyama, R. Kennedy, 2001: 1180).

Цікаве застереження у сенсі осмислення легітимаційних процесів державотворення викладали у дослідженні моделі президентської республіки Х. Фікс-Фьєро і П. Салазар-Угарте. Воно базується на тому, що автори виокремлюють чотири періоди історії й еволюції такого правового феномена, а саме: 1) народження концепції в Сполучених Штатах Америки (1787 р.); 2) перша експансія концепції в Південній Америці (XIX ст.); 3) боротьба з колоніалізмом і виклики щодо розвитку в Африці, Середньому Сході й Азії; 4) компроміс між минулим і теперішнім у колишньому Радянському Союзі і постсоціалістичних державах після 1989 р. (Н. Fix-Fierro, P.Salazar Ugarte, 2013: 632). Підсумком такої періодизації є обґрунтування слушної думки цих учених. Вони зазначають, що «держави, які заснували президентські системи, мають спільну і чітку причину для цього, що зумовлено потребою побудови сильного і рішучого політичного лідерства, що спроможне гарантувати захист національної незалежності і суверенітету, водночас дбаючи про економічний розвиток і соціальну інтеграцію у своїй державі» (Н. Fix-Fierro, P.Salazar Ugarte, 2013: 647).

Отже, ідеться про легітимного главу держави, авторитетного лідера, рішучого і сильного, компетентного, але не тоталітарного диктатора, який узурпував основні владні важелі. Отож, як насправді практично досягти втілення такого лідерства або наблизитись до нашого контексту, забезпечити легітимне запровадження інституту глави держави чи президенства? Навіть побіжне ознайомлення з досвідом держав, що запровадили досить поширену модель (на пострадянському просторі), не дає підстави стверджувати про отримання позитивних результатів. Причин багато і дуже різних та специфічних, що, безумовно, пояснюється історико-правовим розвитком кожної з цих країн. Певною мірою це стосується й країн Африки, Латинської Америки, а також і України, які після розпаду СРСР у виборі моделі державного правління виявляли тяжіння до президентської форми правління, незважаючи на те, що Конституцією 1996 р. у первинній редакції було закріплено парламентсько-президентську.

Початок трансформацій інституту президенства призвів до реалій, які виявилися інакшими, на відміну від легітимно очікуваних. На це значно впливала політична поведінка, особистісні амбіції Президента В. Кучми та його найближчого оточення, які намагалися так чи інакше перебирати набагато більше повноважень та впливу на процеси, що відбувалися у державі протягом десятиріччя його каденції. І хоча в Україні після внесення змін до Конституції в 2004 р. з невеликою перервою діяла парламентсько-президентська модель, проте суспільна думка сприймала президента як «сильного» лідера, здатного ефективно реалізувати державну політику. Досі ця тенденція «височіє» над інститутом президенства, перманентно визнаючи рівень його легітимності.

Чи маємо підстави для оптимістичного ставлення до оцінки таких політико-правових реалій, які суттєво пов'язані з деформаційними процесами, що почергово відбуваються у вищих владних інституціях? Дати однозначну відповідь на це запитання надто складно, проте прислухатися до думок, які висловлюють авторитетні науковці або ж навіть державні діячі, не лише важливо, а й необхідно.

Не будемо перераховувати тих авторитетних українських учених (їх щонайменше 15), серед яких – автори кількох наукових монографій, багатьох фахових публікацій, де основний предмет – інститут президенства. Аналізуючи досить складні процеси становлення та трансформаційного вдосконалення цього інституту, вони обґрунтували чимало пропозицій щодо поліпшення ефективності його функціонування.

Безперечно, за тридцять років незалежності – років пошуку оптимальних моделей політичного правління, років болісних помилок і надсерйозних випробувань – нагромаджено цінний досвід. Із нагоди такої річниці було б доречним підбити й деякі підсумки. Заздалегідь зазначаємо, що їх оцінка, звичайно ж, не може бути одностайною. Із-поміж різновекторного публічного позиціонування звернемося до статті відомого українського політолога і публіциста, одного з активних представників громадянського суспільства О. Багана під досить претензійною назвою «Український Гетьманат як варіант виходу з тенденції політичної деградації» (до слова, неприхований натяк на українську правову традицію – Ю.-М.К.). Констатуємо, що за результатами недавніх виборчих кампаній 2019 р. (президентської і парламентської) відбулося певне поглиблення дестабілізаційних процесів в українському суспільстві (із чим погоджуємося, зважаючи на погіршення стану взаємозв'язків державної влади і права), автор стверджує: «...Процеси загального суспільно-морального занепаду ще раз просигналізували про дискредитацію й неефективність інституту президенства в нашій країні. Якщо ми оглянемося назад і проаналізуємо етапи всіх президентських каденцій доби незалежності, то виявимо, що обрання кожного нового президента в Україні послідовно оберталось погіршенням загальної суспільно-політичної ситуації в державі, пониженням рівня демократії і профанації, небезпечними процесами зміцнення авторитаризму, посиленням тотальної корупції тощо... Усі українські президенти, окрім В. Ющенко (це був унікальний випадок політичного деграданства), послідовно вимагали для себе додаткових повноважень, аби навести лад у країні. Однак в усіх випадках такі їхні надмірні повноваження оберталися тільки в одне: у посилення корупції, у використання президентської ієрархії для розвитку надмірного патерналізму, коли епіцентром «викачування» із суспільства хабарів і розкрадання держбюджету ставала сама президентська вертикаль» (Баган, 2021: 13).

Не будемо опонувати авторові, однак зазначимо, що деяка контрверсійність акцентів у цьому судженні присутня, хоча загалом змістовно вона відповідає українським реаліям. І це значно збігається з тим, що чимало політологів, державознавців, теоретиків права вважають таку президентську модель організації влади доволі недосконалою, позбавленою підстав претендувати на легітимне визнання. Її функціонування може сприяти виникненню різноманітних конфліктів. Ми дотримуємося думки, що виправляти таку негативну ситуацію можна лише на основі права, адже саме воно є базою, фундаментом формування державної

влади, а найголовніше – тією межею, перетин якої позбавляє державу її легітимності. Інакше кажучи, через оцінку відповідності праву відбувається процес легітимації, визнання державної влади.

Слід ще раз підкреслити, що джерелом легітимності державної влади є народ, тобто його активна участь у суспільно-політичному житті держави. Через такі сфери державна влада та право набувають реальної легітимності. При цьому критерієм оцінки діяльності державної влади є невідчужувані та невід’ємні права людини. Акцентуючи на визначальній засадничій констатації, підкреслимо, що вибір таких моделей пов’язується з рівнем розвитку громадянського суспільства. На наш погляд, це підтверджує невід’ємність зв’язку вітчизняної доктрини державотворення із західною цивілізацією, якій притаманний саме індивідуалізм як цінність, що є іманентним типом мислення, світогляду та менталітету в Європі та Сполучених Штатах, які стали батьківщиною побудови правового суспільства та активно розвивають його ідеали.

Отже, повторимо на початку висловлену думку про те, що держави, в яких демократичні традиції перебувають на низькому рівні, опинилися перед дилемою вибору державної моделі: президентських (або напівпрезидентських, які тяжіли до де-факто президентських із перебільшенням ролі президента та його намаганням перебрати більшу кількість повноважень) форм правління, що цілком відповідали традиційним ознакам, із бажанням побачити «сильну руку» при владі. Натомість парламентаризм як явище залишається багато в чому на етапі лише становлення, потрапляючи у значну залежність від президентських політичних курсів, тобто від настанов, устремлень і засобів вищого органу державної влади – інституту президентства.

У цьому контексті, повертаючись до публікації О. Багана, зазначимо, що він, на нашу думку, досить вдало узагальнив результати правління п’яти президентів, не оминувши і шостого, нині чинного. Автор робить акценти переважно на політичних аспектах, проте його формулювання цілком можливо екстраполювати на узагальнені від них правові критерії легітимності державної влади, що існувала за кожної каденції президентства. Із цією метою нам видається доцільним процитувати саме ту частину статті, де йдеться про інститут президентства, супроводжуючи цей виклад коментуванням.

Як уважає О. Баган: «За президентства Л. Кравчука (1991–1994 рр.) Україна відмовилася від реальних соціально-економічних і правових реформ, у країні успішно зародився великий капітал, насамперед тому, що держава ніяк не посилювала й не контролювала правову систему, а це уможливило масовий підкуп чиновників, управлінців, суддів і прокурорів, що й принесло цьому великому капіталу надзвичайні прибутки. Саме правління Л. Кравчука широко посягло загальну зневіру в суспільстві, спровокувало національне відродження, якраз тоді почався розвал і розкрадання всіх головних функціональних складників державної економіки» (Баган, 2021: 13).

Слід пригадати, що в результаті дострокових виборів, які, до слова, мали вперше в історії України ознаки справжнього демократичного волевиявлення народу, державу очолив президент Л. Кучма. Період його президентства тривав десятиліття (1994–2004 рр.), протягом якого він «продовжив основні тенденції попереднього етапу, узаконив олігархію як клас, розпочав різноманітні маніпуляції з політичними партіями і послаблюючи їх впливи. Таким чином, в Україні не змогла розвинути повноцінна демократія, «клітинами» якої є самодостатні партії; сам інститут президентства почав перетворюватися на гігантський інструмент всеохопного наддержавного контролю, цензурування й приборкування ЗМІ, витискання капіталів із підприємців. Л. Кучма використав додаткові повноваження тільки для того, аби пронизати всі сфери економіки своїми корисливими інтересами, встановити режим «внутрішньої окупації», тобто керувати країною як захопленою територією і безнастанно викачувати з неї ресурси, абсолютно ігноруючи національні інтереси» (Баган, 2021: 13).

До цього слід додати, що саме у цей період в Україні почало формуватися громадянське суспільство, що виявилось у тривалій опозиційній акції протесту «Україна без Кучми», яка була реакцією на політичні скандали. В основі суспільної недовіри до інституту президентства і персонально його очільника було, крім зазначеного О. Баганом, ігнорування демократичним принципам розподілу влади, є перекис її балансу на президента, посилення централізації управління, невідповідність реформаторських заяв реальним результатам.

На хвилях національного піднесення після «помаранчевої революції» очолив державу В. Ющенко. За період його каденції (2005–2010 рр.) інститут президентства, на думку О. Багана, «почав розвиватися у зворотному напрямку: від централізації до хаосу. Цьому посприяли поправки до Конституції, прийняті владою Л. Кучми – В. Януковича (був прем’єр-міністром певний час – Ю.-М.К.), які юридично послаблювали владу президента і формально декларували парламентсько-президентську республіку. Така ситуація дошкульно відбилася на морально-ціннісному стані суспільства, хаотизувала його політичні ідеї й ідеали. Безвольний і примітивний В. Ющенко (зазначимо, що надто вже суб’єктивна характеристика – Ю.-М.К.) тільки ще більше притіював ситуацію, викликаючи своєю бездіяльністю зневагу й ненависть малоросійських і російських мас до самої ідеї української державності» (Баган, 2021: 13).

Заради справедливості зазначимо: попри надто категоричну і певною мірою спрощену оцінку тогочасного владарювання, усе ж негативно на легітимність державної влади впливала дуже розбалансована інституційно діяльність законодавчої і виконавчої гілок влади (існування серйозних непорозумінь між президентом, головою парламенту і прем’єр-міністром).

Продовжуючи аналітично осмислювати публікацію О. Багана, маємо можливість простежити генезис інституту президентства та його легітимність у добу незалежності, використовуючи методологію порівняльного правознавства, відстежити певні переваги значно тривалішого періоду існування такого інституту в США, де на початку 2021 р. відбулася інавгурація 46-го за порядком очільника держави. Проте, коли йдеться про генезис українського варіанта президентства, то слід урахувати істотні трансформаційні зміни

цього інституту, що відбувалися за керівництва очільника партії регіонів, яка посідала провідні позиції у Верховній Раді. Це забезпечувало більші можливості для проведення своєї як внутрішньої, так і зовнішньої політики. «Період президентства В. Януковича (2010–2014 рр.), – пише О. Баган, – ознаменувався поверненням до централізму Л. Кучми, навіть тенденціями до автократизму, шаленими темпами наростання корупції та розкрадання державного бюджету за допомогою впливів президентської вертикалі. Країна котилася до занепаду» (Баган, 2021: 13).

До масштабної повсюдної корупції, що пронизувала всі шпарини державного механізму, стала нормою взаємовідносин у середовищах політичної, панівної та економічної тогочасної «еліти», перетворилася на системоутворювальний чинник, додалися відверта зрада державних інтересів, відмова від євроінтеграційного поступу (сумнозвісні Харківські угоди 2012 р.), що призвело до масового протестного вибуху – Революції Гідності, а також до нових парламентських і президентських виборів.

Як наслідок, інститут президентства очолив досвідчений політик і бізнесмен П. Порошенко. Результати його п'ятирічної каденції (2014–2019 рр.) досі отримують найрізноманітніші контрверсійні політико-правові оцінки. О. Баган, зокрема, зазначає: «У підсумку президентство П. Порошенка, попри певні успіхи в різних сферах, до яких його штовхали або саме українське суспільство, розбуджене Майданом, або політики Заходу (зміцнення армії, декомунізація, антикорупційні нові структури тощо), обернулося на колосальний відступ національного табору в країні і прихід до влади такого космополітично-анархічного проєкту, як В. Зеленський і партія «Слуга народу». Отож, Україна за всіма вимірами програла як держава внаслідок цього президентства» (Баган, 2021: 13).

Безперечно, кожен має право на свою думку і можливість у демократичній країні (а саме такою, на відміну від низки сусідніх, є Україна) вільно оприлюднити не лише на мітингах чи зібраннях, а й в авторитетних ЗМІ. Будемо об'єктивними і не поспішатимемо з передчасними прогнозами, адже лише два роки президентства аж ніяк не дають підстав для того, щоб «нові обличчя» (а саме такою було головна особливість виборчих кампаній 2019 р., які навіть за низьких відсотків участі у виборах електорату продемонстрували високі показники волевиявлення) ще не встигли остаточно дискредитувати себе. Слід визнати, що результати соціологічних опитувань підтверджують досить високі рейтинги, тому дають змогу фіксувати належний рівень легітимності владних інститутів.

На завершення, розмірковуючи про генезис інституту президентства в Україні, певною мірою погоджуючись з окремими положеннями політологічних висновків О. Багана, щоб долучитися до докладнішого дискурсу з цієї проблематики, наведено підсумкову тезу з його публікації: «Наслідками всіх президентських правлінь, що найстрашніше, ставав потужний сплеск цинізму й вузького егоїзму в українському суспільстві, що було результатом глибоких розчарувань. Усі президенти своїми політичними маніпуляціями, офіційною брехнею, іграми з олігархами, численними порушеннями законів і Конституції, відкритим протягуванням кумівства, різних форм імітації профанаторства, які привчали суспільство до фальші, суттєво поруйнували громадянську гідність, громадянські структури, правову сферу, національні ідеали українства».

Наслідком цього є, «вирок», точніше звинувачення, виголошене О. Баганом: «Саме інститут президентства, президентська управлінська вертикаль стали головним чинником деградації демократії в Україні, руйнування процесів національного відродження, призупинення соціально-економічного прогресу» (Баган, 2021: 13). Навіть у науковій статті важко заперечити справедливую констатацію реалій, які, на жаль, вкрай підступно компрометують такий важливий орган державного механізму, який, попри усі названі негачії, відбув становлення, пройшов через неймовірні випробовування і все ж таки залишається чинним і впливовим інститутом державної влади, очолюваним президентом. Безумовно, державотворчий шлях у найближчому майбутньому вимагатиме глибоких, виважених і послідовних трансформаційних змін (зроблена сучасною владною командою зміна назви установи «Адміністрація Президента» на «Офіс Президента», очевидно, до таких змін не має стосунку). Коли ж ідеться про перспективи розвитку інституту президентства, то, мабуть, у процесі напрацювання прогностичних пропозицій важливо застосувати випробовану методологію порівняльного правознавства.

Звісно, порівняння українського досвіду функціонування інституту президентства з двохосвітньою державотворчою політико-правовою практикою такої провідної країни світу, як США, за змістом і формою може бути лише умовним й утилітарним. По-перше, мається на увазі прагматичний підхід до вивчення еволюції розбудови такого інституційного державного органу, а також специфіки його формування й функціонування за різних соціально-економічних умов. По-друге, не слід нехтувати суттєвою перевагою цінних надбань у сфері використання вітчизняної правової традиції у вирішенні актуальних питань (ідеться про пошанування лідерства), що набувалося в американській системі цінностей лише на початках становлення державності.

Отже, звертаючись до моделі формування легітимної влади в США, зазначимо, що поява і розвиток президентської республіки, тобто становлення інституту президентства в цій державі, значно зумовлювалися саме історичними умовами реалізації завдань американських революцій і визвольних змагань кінця XVIII – початку XIX ст. Боротьба за незалежність потребувала наявності «сильної влади», яка б могла бути зосереджена в одних руках, що запобігало б її «розпорошенню». Така влада дозволяла приймати необхідні рішення у військовій, економічній, цивільній та інших сферах, що значно сприяло забезпеченню успішної перемоги у революційній боротьбі. Після завершення революції та проголошення Декларації незалежності 1776 р. постало питання вибору оптимальної моделі державотворчого регулювання, що отримало відображення у документах конституційного характеру, зокрема у відомих Статтях Конфедерації, ухвалених 1777 р. та ратифікованих 1781 р. (The Constitution of the United States, 1787). Саме у той час і актуалізувалася

потреба лідерства. В історії США зафіксований факт, яким засвідчено, що під час ухвалення Конституції і формування конституційної моделі саме як президентської республіки пост президента США передбачався під конкретну особистість, тобто Дж. Вашингтона, оскільки він був діячем значного масштабу, до якого ставились із величезною повагою. Усі усвідомлювали, що у нестабільній ситуації громадянської війни ніхто краще за нього не справиться із завданнями розбудови державності.

З огляду на історію США, можна стверджувати, що вибір моделі організації влади та тип суспільства, його менталітет та історичний розвиток були взаємозумовлені. Сама історія американського суспільства, його боротьби проти колоніального гніту Великобританії допомогла усвідомити, що необхідно створити кардинально нову модель організації влади. У Декларації незалежності США зазначено: «...Якщо низка правопорушень і зловживань владою, незмінно спрямована на досягнення тієї мети, виявляє намір підпорядкувати народ абсолютному деспотизму, то в такому разі народ має право та обов'язок повалити таке правління і встановити нову форму забезпечення народу в майбутньому <...> вся історія правління теперішнього короля Великої Британії – це історія постійних зловживань і правопорушень влади, прямою метою яких було створення абсолютної тиранії над нашими Штатами...» (The Declaration of Independence, 1776).

У тексті цього основоположного документа задекларовано основні цінності, що панували в тогочасному суспільстві. Це ідеали демократії, свободи та верховенства права. Ураховуючи необхідність будувати державний механізм у нестабільних умовах як зовнішньої загрози (проти Великобританії), так і внутрішньої (не всі штати були єдиними щодо вибору моделі організації влади і не існувало консенсусу), тогочасна американська еліта запропонувала суспільству вибір моделі із сильним центром влади, очолюваною президентом, який завжди перебуває на посаді і може оперативнo реагувати на різні виклики, на відміну від парламенту, що є множинним органом та не таким мобільним, до того ж не однотайним у помислах, а в діях неперворотним.

Згодом, уже за інших обставин і з інших приводів, такі дії американських політиків стали прикладом для країн Європи («Старого Світу»). Так, перебіг історичних подій (зокрема, дві світові війни) позначився на легітиміційному виборі державної влади в Німеччині. Тут за Конституцією 1949 р. запроваджено парламентську форму правління. І хоча доволі поширеною є думка, що така форма правління була нав'язана певною мірою Сполученими Штатами Америки після перемоги у Другій світовій війні, однак насправді так званий «план Маршалла» не міг мати вирішального впливу на політико-правове вирішення проблеми.

Висновки. Отже, навіть такий поверховий огляд сутності інституту президентства США дає підстави стверджувати, що протягом усього періоду формування, становлення й розвитку державності цієї країни цей орган владного механізму утвердився, практично довівши своєю діяльністю це у різних політико-правових реаліях винятковий авторитет як усередині країни, так і на міжнародній арені. Звичайно, той шлях неповторний, однак у низці аспектів цікавий для дослідників-державознавців, адже аналітичне осмислення специфічних особливостей може сприяти генеруванню перспективних ідей і прагматичних рекомендацій. На наш погляд, цим не слід нехтувати, коли нагальною є потреба трансформації вітчизняного інституту президентства, оптимального напрацювання перспектив його розвитку.

Ця думка доволі популярна в Україні (у контексті статусу президента в умовах дії нормативних приписів різних редакцій змін та доповнень). До слова, проблемність цього статусу полягає в тому, що є два основні підходи до його правового визнання. Тут слід прислухатися до позиції, яку відстоює авторитетний правознавець, представник Президента у Конституційному Суді Ф. Веніславський. На його думку, по-перше, президент не належить до жодної гілки влади (але при цьому може бути, що «найбільш тісно він пов'язаний із виконавчою владою, функціонально тяжіє до неї») (Веніславський, 2014: 317); а по-друге, передбачення належності президента до однієї з гілок влади – виконавчої (цей підхід визначається ефективним в умовах президентської форми правління, коли сам президент має вирішальний вплив на формування уряду й очолює його) (Веніславський, 2014: 319).

Чи може реалізація одного з таких підходів стати одним із важливих кроків на шляху до модернізації інституту президентства? Імовірно, пропонуватимуться інші, більш радикальні підходи. Як у таких випадках пишуть: час покаже. Та оглядаючись на минулі десятиліття відновленої української державності, все більше переконуємося в тому, що питання вдалої демократичної легітимізації є доволі актуальним для держав. І таким воно буде пов'язуватися зі зміцненням української незалежності.

Список використаних джерел:

1. Зелінська М. Етапи трансформації інституту президентства в Україні. *Політичний менеджмент*. 2010. № 1. С. 68–75.
2. J. Ishiyama. R. Kennedy. Superpresidentialism and Political Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan. *EUROPE-ASIA STUDIES*. Vol. 53, No. 8, 2001, 1177–1191. URL: http://www.polsci.uh.edu/faculty/rkennedy/Publications_files/Super%20Presidentialism.pdf
3. H. Fix-Fierro and P. Salazar Ugarte. Presidentialism. *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law* (Oxford Handbooks), Oxford University Press, USA; reprint edition (December 1, 2013), 1416 p., p. 628–649.
4. Баган О. Український Гетьманат як варіант виходу із тенденції політичної деградації. *Ун. Журнал політології*. 2021. № 1–2. С. 13–14.
5. The Constitution of the United States: A Transcription. URL: <http://www.archives.gov/exhibits/charters/constitutiontranscript.html>
6. The Declaration of Independence: A Transcription. IN CONGRESS, July 4, 1776. URL: http://www.archives.gov/exhibits/charters/declaration_transcript.html
7. Веніславський Ф.В. Конституційне право України в схемах і таблицях. Харків : Право. 2014. 376 с.

References:

1. Zelinska M. (2010) Etapy transformatsii instytutu prezidentstva v Ukraini [Stages of transformation of the institution of the presidency in Ukraine]. *Political management*, № 1, P. 68-75 [in Ukrainian].
2. J. Ishiyama R. Kennedy. (2001) Superpresidentialism and Political Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan. *EUROPE-ASIA STUDIES*, 53 (8), P. 1177–1191. http://www.polsci.uh.edu/faculty/rkennedy/Publications_files/Super%20Presidentialism.pdf
3. H. Fix-Fierro and P. Salazar Ugarte. *Presidentialism*. (2013) *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law* (Oxford Handbooks), Oxford University Press, USA, P. 628-649.
4. Bagan O. (2021) Ukrainskyi Hetmanat yak variant vykhodu iz tendentsii politychnoi dehradatsii [Ukrainian Hetmanate as a way out of the trend of political degradation]. *Un. Journal of Political Science*, № 1-2, P. 13-14 [in Ukrainian].
5. The Constitution of the United States: A Transcription. <http://www.archives.gov/exhibits/charters/constitutiontranscript.html>
6. The Declaration of Independence: A Transcription. July 4, 1776, http://www.archives.gov/exhibits/charters/declaration_transcript.html
7. Venislavsky F. *Konstytutsiine pravo Ukrainy v skhemakh i tablytsiakh* [Constitutional law of Ukraine in schemes and tables]. Kharkiv: Law, 2014, 376 p. [in Ukrainian].